

Recenzii

Prima opinie a fost lansată tot de autor și vizează un „conflict de generații”: cel mai în vârstă colaborator a fost Nikolai Glubokosky, născut în 1863, iar cel mai tânăr, Raymond de Becker, născut în 1912. Astfel, de la început și până la sfârșit, două „generații” s-au succedat: cea a „părinților”, născuți între 1860 și 1890, care-și primiseră educația înainte de revoluția bolșevică, și cea a „fiilor”, născuți după 1890, care au fost profund marcați de Primul Război Mondial, de Revoluția din octombrie, de războiul civil și de exil. Deși cei din prima generație au rămas fideli revistei până la dispariție, este mai mult decât evident că după 1930, „fiii” au devenit dominanți în redactarea acesteia.

Cea de-a doua opinie îi aparține celui care semnează prefața cărții, episcopul anglican Rowan Williams – care, de altfel, este un bun cunoscător al teologiei ortodoxe, în general, și al diasporei ruse, în special. Reafirmând continuitatea ideilor teologico-religioase din Rusia și în diaspora, acesta a subliniat că autorii au exprimat în paginile revistei o serie de opinii care, pe lângă faptul că erau diferite, sugerau și anumite direcții pe care ar fi trebuit să le urmeze *intelighenția* rusă din diaspora. Astfel, redus la maxim, pe lângă eurasianism, personalism, slavofilism și alte teme originale ale filosofiei religioase ruse, regăsim și o linie puternic tradițională, patristică, ilustrată în special de vocea puternică a pr. Florovsky. Orice încercare de a expune, chiar și succint, implicațiile acestor direcții în teologia contemporană – și nu doar ortodoxă – ar depăși cu mult spațiul rezervat unei simple recenzii.

Dacă ar fi să vorbim de moștenirea lasată de revista *Puti*, cred că ar trebui să vorbim despre trei puncte: 1) o platformă în care să se audă vocea tuturor intelectualilor și clericilor interesați de Biserică și lumea în care trăiau, respectiv de raportul între teologie și gândirea contemporană; 2) o încercare de a-și salva identitatea rusă în Occident; 3) o dorință de a clădi o punte între creștinismul răsăritean și cel apusean. Sunt aspecte care explică interesul exercitat de publicație în Rusia de după 1990: nefiind pusă problema dreptului de copyright, au circulat aici pe CD-ROM, iar cei interesați pot găsi numerele din *Puti* la adresa electronică www.krotov.info (semnalată în cartea sa de Arjakovsky, această adresă pare însă să nu mai fie, din păcate, funcțională).

Lect. Dr. Ciprian Iulian Toroczka

***The transhumanist reader: classical and contemporary essays on the science, technology and philosophy of the human future*, edited by Max More and Natasha Vita-More. Wiley-Blackwell, 2013, XIII + 467 p.**

Un nou efort de a face cunoscută perspectiva existenței umane influențate tot mai mult de revoluțiile continue științifice și tehnologice e prezentat în prezentul volum, ce însumează contribuțiile introspective mai vechi și evaluarea descoperirilor tehnico-științifice mai noi pentru a oferi o schiță a ceea ce transhumanismul vrea să însemne și să definească în evoluția recentă a omenirii. Adunând între copertile sale contribuțiile a peste 40 de renumiți profesori și cercetători din diverse domenii de cercetare teoretică-științifică și practică-tehnologică, volumul realizează o reușită trecere în revistă a principalelor teme și tendințe de evoluție și dezvoltare a noului curent filosofic și științifico-tehnologic ce vizează schimbarea radicală a condițiilor existenței umane, care este transhumanismul.

Abordarea subiectului transhumanismului e realizată, în cele 9 părți sau mari capitole, deopotrivă tematic și evolutiv, prezentându-se atât orizonturile și motivele ce cer imperios regândirea omului ca om, cât și mijloacele tehnologice concrete de improvizare și îmbunătățire a condiției umane în aspectele ce țin de viața sa fizico-somatică sau de cea cognitiv-cerebrală. Se distinge, astfel, o argumentare elaborată a necesității modificării omului până la un statut posthuman aproape total străin de condiția umană actuală – între altele, perspectivă total străină spiritului tradițional religios creștin –, justificându-se aceasta prin nevoia de îmbunătățire a vieții omului actual (a stării de sănătate, a prelungirii speranței de viață, a capacităților de cogniție și coordonare emoțională), dar și prin nevoia adaptării omului la alte medii și spații de viață în vederea răspândirii civilizației umane în cosmos.

Prima parte familiarizează cititorul cu temele fundamentale ale transhumanismului, dându-se mai multe definiții ale transhumanismului ca *filosofie a vieții* (ce dorește continuarea și accelerarea evoluției vieții inteligente dincolo de limitările și formele omenești actuale), ca *mișcare intelectuală și culturală* (ce afirmă posibilitatea și dorința îmbunătățirii condiției umane prin implementarea tehnologiilor în viața umană) și ca *domeniu de studiu* al interacțiunii benefice sau malefice a tehnologiilor ce vor să depășească limitările fundamentale ale condiției umane. Sunt analizate aici, de asemenea, relațiile transhumanismului cu celelalte curente filosofice: iluminism, materialism, reliefându-se încadrarea transhumanismului în concepția generală mellioristă și tehnicistă și afirmându-se clar posibilitatea și necesitatea operării unor schimbări asupra condiției umane prin mijloace medicale și tehnico-științifice, în ciuda riscurilor implicate și în pofida protestelor bioeticii și a altor exponenți ai tradițiilor religioase conservatoare.

Cea de-a doua parte prezintă și analizează improvizarea, adaptarea și îmbunătățirea condiției umane în ceea ce privește trupul omenesc. Sunt prezentate și descrise noi concepte și realități testate deja în laboratoarele ce construiesc hybronauți („Hybronautul e o figură a cărei existență e în mod profund întemeiată pe un mediu hibrid și pe variate feluri de relații formate în acest mediu”, *The Hybronaut affair*, p. 87) și transavataruri (entități psihocibernetice rezultate prin transferarea pe mai multe avataruri, incluzând agenți semiautonomi posedând o oarecare măsură de inteligență artificială, care pot funcționa ca mine în mod simultan, când eu nu sunt în mod curent conectat într-un computer și chiar după moartea mea.” (Art. *Transvatar*, p. 93), ca modele experimentale ale unui alt fel de viață umană într-un trup modificat.

Deși realizate experimental și inspirate din lumea virtuală a jocurilor de computer, ambele concepte evocă sugestiv dorința și orizonturile de transcendere a condiției umane prin transhumanism, de fapt simulacre, dacă privim din perspectivă religioasă, ale stării existenței eshatologice la care e chemat să existe omul, în Împărăția Cerurilor, ca duh sau ca înger.

Un exemplu elocvent de asemănare a modului imaginat de existență a unei asemenea entități a inteligenței artificiale cu existența transcendentă a omului în Biserică și în Împărăția lui Dumnezeu ne e dat în descrierea hybronautului, fiind vorba practic de o rețea similară rețelei nodurilor divine despre care vorbește Sf. Maxim Mărturisitorul: „Mediul de viață al Hybronautului – mediul hibrid – este o plasă de legături și conexiuni care constituie o rețea de relații, acțiuni, oameni și diverse materiale într-un ansamblu heterogen,

Recenzii

și în care Hybronautul e văzut, în mod simultan, ca centrul din care se extind relațiile și, în mod simplu și simultan, ca unul din nodurile unei largi rețele de conexiuni.” Tehnica de conectare a hybronautului nu mai e doar un canal de comunicare, ci devine o dimensiune a mediului și un element esențial al unui om conectat în rețea, hybronautul nemaifiind un trup îmbunătățit izolat, ci o entitate în strânsă conexiune cu mediul ei. „Experimentele actuale se realizează cu ajutorul unor echipamente îmbrăcate... care oferă posibilitatea de a intra în perspectiva și experiența mediului de existență/viață ale hybronautului” (*The Hybronaut affair*, p. 87)

Partea a treia prezintă improvizarile condiției umane ce țin de sfera cognitivă, descrie finalitatea existenței omului ca și conștiință sau minte într-un mediu al inteligenței artificiale unde să trăiască independent și autonom. *Whole Brain Emulation (WBE) – Emulația întregului creier* este prezentată ca metoda cea mai eficientă și conservativă dintre cele șase tehnologii prin care se dorește realizarea „Uploading to substrate independent minds” – „încărcarea pe substratul minților independente”, pe care omul să-și continue personalitatea, caracteristicile independente, maniera de a experia și modul personal de a procesa acele experiențe (*Human enhancement: The cognitive sphere*, p. 112).

Deși se descriu pe larg statistici, moduri și tehnologii futuriste de copiere întru totul și cu cea mai mare acuratețe a creierului unui anumit individ la un anumit moment dat ca premiză a transferului conștiinței acestuia, nu e prezentat foarte pe larg, în prezenta lucrare, în ce ar consta exact substratul pe care ar urma să fie transferate mințile sau conștiințele oamenilor. Conceptul de cyberspațiu e asemănat, oarecum, unui suport energeticoinformațional a cărui funcție e asemănătoare harddiskului computerelor noastre actuale, oferind mediu de manifestare (instalare, desfășurare, arhivare, operare, calculare, modelare etc.) a conștiințelor umane uploadate așa cum harddiskul actual oferă spațiu pentru softurile instalate.

„Deci, acum, imaginați-vă o lume în viitor, în care programe care fac șah, matematică, fizică, inginerie, artă, afaceri sau orice altceva au crescut devenind cel puțin la fel de inteligente ca mintea umană. Imaginați-vă, de asemenea, că cea mai mare parte a universului locuit a fost transformat într-o rețea calculator – un spațiu virtual / cyberspațiu – în care astfel de programe trăiesc, alături de minți umane downloadate, și care însoțesc corpurile umane simulate...” „Un om s-ar descurca prost probabil într-un astfel de spațiu cibernetic. Spre deosebire de inteligențele artificiale simplificate care mișună prin preajmă, făcând descoperiri și afaceri, ele însele reconfigurându-se pentru a gestiona eficient datele care constituie interacțiunile lor, mintea umană ar pluti ca un lemn într-o total inadecvată simulare a trupului, asemenea cuiva într-un costum greu de scafandru, mișcându-se cu greu printre o trupă de delfini acrobatici...” (Hans Moravec, *Pigs in cyberspace*, p. 178-181)

Sunt evocate pericolele iminente ale „augmentării fizice, iar nu mentale de creier”: „trupul și mintea omenească sunt esențial deschise unor episoade de profunde și transformatoare restructurări, în care noi echipamente (atât fizice, cât și mentale) pot deveni chiar la modul propriu încorporate în sisteme de gândire și de acțiune pe care noi le identificăm ca minți și persoane” (Andy Clark, *Re-Inventing Ourselves, The Plasticity of Embodiment, Sensing, and Mind*, p. 114), astfel încât „unelte și tehnologiile noastre cele mai bune devin efectiv noi, iar sinele uman se ivește ca un „sine soft”, o colecție în mod constant

Recenzii

negociabilă de resurse cu ușurință posibilă să extindă și să încrucișeze limitele dintre biologie și artifact” (*ibidem*, p. 124). În cele din urmă se întrevide o evoluție a minților îmbunătățite (enhanced minds) din generație în generație într-o „spirală a complexității co-evolutive a împuternicirii acestora” (p. 124), legate, asemenea unei rețele de computere într-un „păienjenis (web) de mașini componente ce intercomunică distinct” și „funcționează ca o resursă unificată unică” (p. 115), prefigurând astfel, starea de singularitate pe care o vizează ca scop final transhumanismul.

Următoarele trei părți (4, 5 și 6) explorează diferite modalități concrete de realizare a îmbunătățirii și adecvării condiției umane. Sunt prezentate, astfel, tehnologii de graniță esențiale, precum nanocomputerile, condițiile existenței personale în cyberspațiu, strategii fictive și reale de atingere a nemuririi, bioetica anti-îmbătrânirii, ingineria transedențe, etc., marea lor majoritate centrate în jurul biologiei și fiziologiei creierului ca și nucleu al identității și persoanei individului, a cărei conștiință se dorește să fie transferată în cyberspațiu, negându-se astfel orice rol al inimii sau al sufletului, ca energie psihică edificată prin acțiune proprie personală, care ar însuma deja, în orice moment al vieții omului, conștiința și personalitatea omului, fără a mai fi nevoie de o scanare a creierului pentru a copia această conștiință.

Partea a șaptea e dedicată analizei problemelor de bioetică și biopolitică, realizându-se totodată o evaluare a beneficiilor posibile și a riscurilor majore ale implementării strategiilor transhumaniste de modificare a condiției umane. Problemele justificării morale și sociale a îmbunătățirii umane, a performanței acestei îmbunătățiri, a libertății omului de a-și schimba forma de existență și de înfățișare sau prezentare a valorilor transhumaniste și a libertății cognitive a omului, sunt dezbătute în largi studii ce analizează punerea în pericol a speciei umane, a mediului uman, a zestrei genetice umane, a libertății de autoedificare și formare a omului actual prin viața și acțiunile sale proprii virtuozitate, recunoscând în cele din urmă că este imposibil de evitat și stopat îmbunătățirea și improvizarea condiției umane, așa cum a fost și este imposibil de instaurat prohibiția și de interzis consumul de droguri sau de practicat alte îndeletniciri periculoase.

De exemplu, tehnologiile de programare germinală (germinal choice technology), ce vizează programarea de către genitori a caracteristicilor și proprietăților personale ale viitorului copil prin intervenție asupra genelor gameților, amenință înstrăinarea omului, în general și a noului individ ce s-ar concepe astfel de omenirea care există așa cum o știm în forma actuală (Gregory Stock, *The Battle for the future*, p. 307).

Oarecum această parte e înrudită prin preocupările sale cu cea de a noua, unde sunt exprimate și analizate marile pericole și anxietăți determinate de inițiativele transhumaniste, reliefându-se relativitatea oricărei îmbunătățiri a condiției umane în fața schimbărilor obiective de situație de mediu, la care omul răspunde cu subiectivitatea proprie specifică edificării sale personale libere.

Partea a 8-a analizează critic și clarifică concepția despre singularitate, începând cu prezentarea mai în general a acestui concept în esul despre *singularitatea tehnologică* a lui Vernor Vinge, continuând cu analiza în detaliu a modelelor singularității tehnologice, a lui Anders Sandberg, subliniind părțile și diferențele lor comune și sfârșind cu deliberările mai vechi (de prin 1998) ale unui număr de gânditori transhumanști pentru a discuta

Recenzii

critic singularitatea, așa cum a fost definită inițial de Vinge, în aspectele sale tehnologice și economice.

Deși există o suprapunere și o confuzie a intereselor și așteptărilor generale ale transhumanștilor și ale adeptilor singularității tehnologice, totuși singularitatea – un concept existent de asemenea și în matematică (singularitatea se referă la o discontinuitate a unui punct matematic, unde un obiect nu e definit), în cosmologie (unde un eveniment cosmic are câmpul gravitațional infinit), în teorie (singularitatea tehnologică se referă la conjuctura emergenței minților super-inteligente) – țintită de adeptii singularității tehnologice e cumva diferită de scopul final al transhumanștilor, prevăzând trei principale modele prin care se împlinește: un eveniment orizont, o schimbare acceleratoare și o explozie a inteligenței, prin acestea inteligența umană fiind depășită total, locul ei central fiind luat de alte creaturi, posthumane, care ar fi mai deștepte decât omul, ca inteligențe superumane care vor crea entități chiar mai inteligente decât ele într-un ritm mult mai rapid (*Future trajectories, Singularity*, p. 361-362).

Volumul prezintă o valoare deosebită prin perspectiva futuristă și incitantă asupra viitorului omenirii, această perspectivă necesitând o evaluare din partea teologiei, pe care de altfel transhumanștii o refuză din start, deoarece doresc, de fapt, să înlocuiască însăși religia și perspectiva eshatologică a acesteia despre lume. Această evaluare ar însemna luarea în considerare a teoriei Logosului și a nodurilor divine prin care fiecare om e legat de Logosul Hristos, pe care transhumanismul vrea să o imite și să o contrafacă ca și simulare/simulacru a unei rețele a coființialității harice prin mijloace tehnologice și cibernetice. Dacă psihologia modernă nu recunoaște și nu ia în considerare de obicei mintea-nousul în cercetările sale, descriind doar o fenomenologie a sufletului și a funcțiilor sale intelective și senzitive, transhumanismul nu recunoaște de fel existența sufletului, vrând doar să copieze pe un alt suport, mai mult sau mai puțin material, creierul și intelectul, ca să dăruiască astfel omului o existență mai îmbunătățită și, în cele din urmă, o așa-zisă nemurire, autonomă și fără vreun zeu sau Dumnezeu.

Multitudinea de aspecte abordate și dezbătute de acest valoros volum despre transhumanism cere o lectură dedicată și o exploatare detaliată a bogăției de idei pentru intuirea, lămurirea și dezvoltarea unui răspuns pertinent din punct de vedere logic și teologic adresat transhumanismului și provocărilor pe care el le presupune și propune lumii și omenirii.

Protos. Lect. Dr. Vasile Bîrzu